Náučný chodník Pustý hrad

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Zvolen
Geomorfologická jednotka:	Javorie
Geologická jednotka:	sopečné pohorie
Chránené územia:	žiadne
Prístup:	MHD Zvolen, Strabag a pešo k západu 1,2 km ulicou Pod Dráhami k parkovisku pod Pustým hradom
Východisko:	Zvolen, ul. Pod Dráhami, turistické rázcestie Pod Haputkou (parkovisko pod Pustým hradom)
Trasa:	Zvolen, ul. Pod Dráhami, rázcestie Pod Haputkou (pod hradom) – Pustý hrad (Pustý vrch 571 m n. m.) – dolina Teplého potoka – rázcestie Pod Haputkou
Dĺžka, prevýšenie:	5,8 km, prevýšenie 300 m
Čas prechodu:	2,5 h
Počet zastávok:	21
Náročnosť:	mierne náročná trasa

Zameranie chodníka: prírodovedné, historické, archeologické

Typ chodníka: samoobslužný, okružný, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Trasa je v prvej polovici súbežná s modrou a v závere žltou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 1995, 2012 obnova so zmenou trasy

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave.

Textový sprievodca: nie je

Kontakt: Archeologický ústav SAV v Nitre – vysunuté pracovisko Zvolen, Štúrova 2, 960 53 Zvolen

Poznámka: Výstup z východiska náučného chodníka po vstup do areálu Dolného hradu trvá asi 1:10 h (s prevýšením 200 m).

Využiteľnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie a vlastivednú vychádzku.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Zvolen. Okresné mesto v strede Slovenska v juhozápadnom okraji Zvolenskej kotliny pri úpätí Kremnických vrchov a Javoria na sútoku Hrona so Slatinou v území osídlenom od paleolitu. Prvá písomná zmienka o hrade na Pustom vrchu (571 m n. m.) nad ním pochádza z roku 1135. Dôležité postavenie sídla ako obchodno-remeselníckeho centra pod hradiskom, od 11. storočia centrom rozsiahleho Zvolenského komitátu, dokazuje udelenie mestských privilégií kráľom Belom IV. už v roku 1238, čím sa stalo slobodným kráľovským mestom. Význam Pustého hradu (viac o ňom v hesle nižšie) nad mestom postupne upadal a nahradil ho nový hrad, vybudovaný kráľom Ľudovítom I. v rokoch 1360 – 1382 priamo v meste (pozri heslo Zvolenský hrad). Pred Turkami mesto uchránilo silné opevnenie. V poslednej tretine 19. storočia tu vznikali priemyselné podniky, z nich najvýznamnejším bol hutnícko-železiarsky kombinát Union. Vybudovaním železnice v roku 1871 sa mesto formovalo aj ako nadregionálny dopravný uzol. V roku 1944 patrilo k centrám odboja (Slovenského národného povstania), v zámku sídlili partizánske štáby, vyrobené tu boli tri pancierové vlaky. Po druhej svetovej vojne sa rozvinul priemysel (drevospracujúci závod Bučina, strojárstvo, potravinárstvo), školstvo (vysoká škola lesnícka a drevárska), lesnícky výskum. Okrem Pustého hradu a Zvolenského hradu k pamiatkam patrí tiež jednoloďový gotický rímskokatolícky kostol sv. Alžbety z roku 1390 s vežou zo 17. storočia, evanjelický a. v. kostol svätej Trojice, pôvodne jednoduchý neskorobarokový tolerančný chrám (1785) s predstavanou vežou (1857), v roku 1922 neogoticky prebudovaný, v interiéri s trojramennou emporou, replika (nie úplne verná) improvizovaného pancierového vlaku Hurban – jedného z tých, čo sa zapojili do povstaleckých protifašistických bojov na jeseň 1944 – a Jurkovičove domy – nájomné obytné domy postavené v roku 1926 pre štátnych zamestnancov podľa projektu Dušana S. Jurkoviča a Jana Pacla. Z plejády rodákov pozoruhodnou je mnohodetná národovecká rodina Veselovcov, v ktorej väčšina z jedenástich detí sa významne zapojila do protifašistického odboja a traja bratia – Mirko, Milan a Miloš – boli generálmi Slovenského národného povstania.

Zvolenský hrad. Mohutný hrad na návrší – zvyšku vyššej riskej riečnej terasy – medzi nivou Hrona a južnou časťou historického centra Zvolena (ležiacou na nižšej riskej terase), obkolesený parkom, ale aj železnicou, cestnými komunikáciami a parkoviskom. V 14. storočí vybudovaný kráľom Ľudovítom I. ako gotický poľovnícky zámok časom prevzal funkciu neďalekého staršieho hradu Starý Zvolen (pozri heslo Pustý hrad nižšie). Bol viackrát prestavaný a opevňovaný striedajúcimi sa majiteľmi – začiatkom 16. storočia patril Vladislavovi Jagelovskému, od ktorého ho získal Juraj Turzo. Priestory tejto

jedinečnej gotickej stavby s renesančným vonkajším opevnením, národnej kultúrnej pamiatky, dnes využíva Slovenská národná galéria pre viaceré trvalé expozície (Európske maliarstvo 16. – 19. storočia, Vidieť, vidieť a vidieť!, Gotické umenie a Fulla naživo!) ako aj príležitostné výstavy. Je miestom konania kultúrnych podujatí, napr. každoročného letného festivalu činohry a opery Zámocké hry zvolenské – najstaršieho divadelného festivalu na Slovensku, ktorý sa koná od roku 1974.

Pustý hrad. Zrúcanina hradu mimoriadne veľkej rozlohy v bezprostrednom juhozápadnom okolí Zvolena na severozápadnom okraji Javoria v pretiahnutej vrcholovej oblasti **Pustého vrchu (571 m n. m.)**, strmým svahom spadajúceho k ústiu Slatiny do Hrona. V mieste pravekého kamenozemného valu vzniklo výšinné opevnené hradisko, ktoré sa v 11. storočí stalo centrom rozsiahleho Zvolenského komitátu. Kráľovský komitátny hrad bol označovaný ako hrad Zvolen, neskôr – po vybudovaní mladšieho v centre Zvolena – hrad Starý Zvolen a od konca 18. storočia Pustý hrad. Celkovou rozlohou (7,6 ha) sa radí medzi najväčšie hradné sústavy v strednej Európe. Tvoria ho dva hradné komplexy – Dolný hrad a Horný hrad – prepojené asi 400 m dlhou spojovacou časťou s výškovým rozdielom až 100 m. Veža z 12. storočia s opevnením na najvyššom mieste hradného vrchu je najstaršou hradnou stredovekou stavbou. Rozsiahle opevnenie bolo vybudované po mongolskom vpáde do Uhorska v rokoch 1241 – 1242. Čiastočne zachovaný donjon Dolného hradu s pôdorysom 20 × 20 m je jednou z najväčších stavieb rezidenčného typu v strednej Európe. Pre upadajúci význam hradu a pre jeho neprístupnosť vybudovali v druhej polovici 14. storočia priamo v meste Zvolen nový hrad. Podľa písomného prameňa hrad vyhorel v polovici 15. storočia v boji medzi vojskami Jána Huňadyho a Jána Jiskru z Brandýsa, obývajúceho hrad. Koncom 16. storočia tu postavili protiturecku vartovku. V areáli hradu, ktorý je národnou kultúrnou pamiatkou a v 80. rokoch 20. storočia bol celkom ukrytý v lese, prebieha archeologický výskum, konzervačné práce ako aj medzinárodná letná škola archeológie. Zrúcanina je verejnosti celoročne voľne prístupná.

Červený medokýš. Upravený minerálny prameň na ľavom brehu Hrona na úpätí Zlatého kopca v severozápadnej časti Javoria poniže Zvolena, jeden z mnohých minerálnych prameňov v jeho širšom okolí v rámci Zvolenskej kotliny a úpätí okolitých pohorí. Voda je slabo až stredne mineralizovaná a patrí medzi hydrouhličitanové, sodno-vápenáto-horečnaté vody so zvýšeným obsahom kyseliny kremičitej. Má priaznivé zdravotné účinky, avšak jej kvalitu ohrozuje znečistenie okolia prameňa.

Javorie. Neveľké pohorie na strednom Slovensku medzi Zvolenom, Pliešovcami, Horným Tisovníkom, Starou Hutou a Vígľašom, susediace na západe s Pliešovskou kotlinou, na juhu s Krupinskou planinou, na východe s Ostrôžkami a na severe so Zvolenskou kotlinou a krátko aj s Kremnickými vrchmi. Jeho jadrom je tektonicky a erózno-denudačne premodelovaný pozostatok druhého plošne najrozsiahlejšieho (po štiavnickom) a najkomplikovanejšieho stratovulkánu v rámci stredoslovenských neovulkanitov – budujú ho striedajúce sa neogénne andezity lávových prúdov a andezitové pyroklastiká, lokálne v tektonicky predisponovanej centrálnej oblasti aj intrúzie dioritových porfýrov. Pôvodný vulkanicko-tektonický reliéf bol zarovnaný a rozčlenený riečnou eróziou, územie dosahuje výšky od okolo 300 m n. m. (pri Zvolene) do 1 044 m n. m. (vrch Javorie v juhovýchodnej časti pohoria). Má prevažne vrchovinový až hornatinový charakter, len v južnej časti v pretiahnutej, tektonicky podmienenej depresii medzi osadou Zaježová a osadami obce Stožok, vyčlenenej ako Podlysecká brázda, prevláda pahorkatinový reliéf. Severnú časť pohoria do Hrona odvodňujú prítoky Slatiny (Neresnica, Sekier, Ľubica) a južnú časť do Ipľa prítoky Krupinice a Tisovníka. Územie je z väčšej časti zalesnené bučinami a jedľo-bučinami, menej vertikálne členité plochy na rozvodiach tokov okolo typického rozptýleného osídlenia (lazov) majú mozaikové využitie zeme. Najjužnejšia časť pohoria je súčasťou Vojenského výcvikového priestoru Lešť (vrch Javorie leží na jeho hranici), pre verejnosť neprístupného.

Názvy informačných panelov

1. Náučný chodník Pustý hrad (*plán náučného chodníka*)
2. Charakteristika územia a prírodné hodnoty náučného chodníka Pustý hrad
3. Skaly a ich biota
4. Bránička na Dolnom hrade
5. Veža na Dolnom hrade
6. Hlavná vstupná brána Dolného hradu
7. Lesy. Živočíchy. Spojovací múr
8. Palác a cisterna na „Dončovom hrade“
9. Terasy na „Dončovom hrade“
10. Pustý hrad – archeológia. História hradu
11. Praveké, protohistorické a včasnostredoveké osídlenie hradu
12. Veža vo východnej hradbe opevnenia
13. Veža II na Hornom hrade
14. Otvorené biotopy Pustého hradu
15. Veža komitátneho hradu – Veža I. Topografické opis
16. Archeologický výskum Pustého hradu v 19. a 20. storočí
17. Hlavná brána na Hornom hrade. Pustý hrad – archeológia
18. Vtáctvo
19. Rastlinstvo
20. Minerálne pramene. Brehové porasty a inváz ne rastliny
21. Vodné toky

Informačné panely v teréne nie sú označené názvom chodníka. Na niektorých zastávkach sú panely obojstranné resp. viacpočetné.

©Archeologický ústav
Slovenskej akadémie vied v Nitre,
Anton Árpáš 2010

MAPY.CZ